

Л.М.ШУТЕНКО, В.Т.СЕМЕНОВ, професори,
Г.В.КОВАЛЕВСЬКИЙ, д-р екон. наук, В.І.ТІТЯЄВ, канд. екон. наук,
Е.І.КАРПУШИН, професор, О.О.ВЕЛИКИХ, канд. філос. наук,
В.М.ТИМОШЕНКО, В.О.ТКАЧОВ, канд. техн. наук
Харківська державна академія міського господарства

КОНЦЕПЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ м.ХАРКОВА ДО 2010 р.

Концепція комплексного соціально-економічного розвитку визначає стратегічні напрямки розвитку Харкова на термін до 2010 року і спрямована на здійснення цілей та положень Конституції України, законодавчих та нормативних актів України, Національної програми "Україна 2010". Методологічною основою формування Концепції є Положення про державну науково-технічну програму, затверджену Кабінетом Міністрів України, а також Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програми економічного й соціального розвитку України".

Вступ

Трансформація економічних відносин та політичного устрою в Україні обумовила зміну історично усталеного традиційного геополітичного місця Харківського регіону й міста Харкова зокрема. Крім усвідомлення свого нового положення в системі продуктивних сил України та структурної перебудови господарського комплексу для реалізації нових, обумовлених загальнолюдинським розвитком і пов'язаних зі зміною ролі Харківщини завдань нинішньому поколінню харків'ян належить розв'язати чи не найскладнішу проблему – створення основи свого майбутнього існування.

Незавершеність і фрагментарність управлінської реформи спричинила ситуацію, за якою вилучення верхніх ланок з діючої раніше системи вертикалей господарського управління і ліквідація державного фінансування галузей при непристосованості до цих нових умов інших рівнів управління викликали загрозу самознищення інфраструктури міста, коли існування підприємств і галузей в цілому визначається майже виключно темпами деградації їх основних фондів. Негативні тенденції в житлово-комунальному господарстві, містобудуванні, транспорті, у сфері освіти, культури, суспільної та особистої безпеки ускладнюються фінансовою та енергетичною кризою, тому покладатися на державну допомогу і природну спроможність економічних структур до самозбереження без цілеспрямованого генералізованого впливу міської влади на процеси, що відбуваються, є неприпустимим.

Шлях припинення спаду, стабілізації та наступного зростання, очевидно, пролягатиме по одному з трьох напрямків – відповідно до

песимістичного, оптимістичного та оптимального сценаріїв дій міських Рад, виконавчих органів, господарських об'єктів і населення. Ймовірність реалізації песимістичного чи оптимістичного сценаріїв визначається загальним спрямуванням і темпами реформ, впроваджуваних зверху, при пасивній ролі міської влади. Оптимальний сценарій базується на максимальному використанні компетенції міської влади для реформування знизу з урахуванням економічних та юридичних обмежень.

Песимістичний сценарій передбачає, що реформування системи взаємовідносин виконавчого органу міської Ради з обласною держадміністрацією та з господарськими одиницями на території міста не відбуватиметься зовсім або реформування матиме косметичний характер і виконавчий орган міської Ради, як тепер, посполудуватиме функції оперативного, господарського та адміністративно-правового управління муніципальною власністю. При цьому зберігатиметься природна відсутність у підпорядкованих міськвиконкому підприємств муніципальної власності стимулів саморозвитку та зменшення собівартості муніципальних послуг. Стан справ у системі життєзабезпечення та в інших сферах залежатиме від трансфертів з Кабінету Міністрів до області та від наповнення міського бюджету, але припинення спаду можливо лише за умови значного перевищення темпів бюджетного фінансування над темпами деградації основних фондів. Через відсутність ефективного захисту приватної власності та невирішеність проблеми застави майна і землі привабливість довгострокового інвестування в економіку міста невелика.

Оптимістичний сценарій ґрунтується на швидкому законодавчо забезпеченому переході до європейської моделі функціонування та розвитку міських агломерацій, за якою місто є самостійним суб'єктом державного й регіонального бюджетного фінансування, а міська влада здійснює тільки адміністративно-правове регулювання діяльності господарських одиниць муніципальної власності, що знаходиться у довірчому управлінні. Підприємства муніципальної власності матимуть загальнодержавне, регіональне, міське і власне фінансування експлуатаційних витрат і капіталовкладень на розвиток і технічне переозброєння. За цим сценарієм слід очікувати уповільнення і наступне припинення спаду, а в разі подолання економічної кризи – й подальший розвиток. Передумовами цього є спрямованість компаній на збільшення обсягів і зниження собівартості муніципальних послуг, створення привабливого інвестиційного клімату.

В основу оптимального сценарію береться інтегральний системний підхід, що враховує світовий досвід реалізації міських проектів і синтезує методології системного аналізу, менеджменту, маркетингу та господарського права, які накладаються на сукупність об'єктивно існуючих ресурсів, систем обмежень і пріоритетів, що становлять методологічні бази концепцій розвитку. Реалізація концепцій передбачається у вигляді міських проектів, ступінь впливу яких на життя міста визначається повнотою використання компетенції міської влади та ходом економічної реформи. Таким чином, оптимальний сценарій полягає в перманентній розробці й впровадженні міських проектів, що інтегрують реальні на даному етапі можливості державних, муніципальних і приватних структур.

З огляду на вищенаведене найбільш прийнятним є оптимальний сценарій, оскільки тільки він передбачає активну позицію міської влади і використання економічного та інтелектуального потенціалу міста.

Загальні положення

Харків – обласний центр України, одне з її найбільших населених промислових та культурних міст, великий транспортний вузол.

Місто розташоване в північно-східній частині України, де зливаються річки Лопань та Уди, які впадають у Сіверський Донець.

Харків за наявним населенням – другий в Україні. Разом з населенням приміської зони чисельність мешканців харківської агломерації перевищує 2 млн. чоловік. У самому Харкові налічується більше двох третин населення області й зосереджено понад 80% її міського населення.

Вагомість міста обумовила значні розміри його території – в існуючих межах Харків займає площу 306 кв. кілометрів.

У територіальному розподілі праці Харкову належить роль центра машинобудування та металообробки. В місті є значні підприємства легкої, харчової, деревообробної, хімічної, оборонної промисловості, космічної техніки. Незважаючи на загальний занепад виробництва, місто володіє самим великим промисловим потенціалом в Україні.

Житловий фонд Харкова складає 29,5 млн. кв. метрів загальної площі і, попри всі кризові явища, щорічно поповнюється.

Як найбільший транспортний вузол України, Харків має три залізничних вокзали, аеропорт, кілька автобусних станцій міжміського сполучення. У місті є всі види масового внутрішнього пасажирського транспорту – метро, трамвай, тролейбус, автобус.

Харків має потужний науковий потенціал. Тут працюють понад 200 науково-дослідних та проектних установ, конструкторських бюро, ба-

гато інститутів НАУ та галузевих академій наук, діяльність яких координується Північно-східним центром НАУ. Серед харківських вчених понад 100 лауреатів державних і міжнародних премій, більше 1000 академіків та членів-кореспондентів Академії наук, близько тисячі докторів і понад 10 тис. кандидатів наук. У Харкові налічується 19 університетів, 6 академій, 19 спеціалізованих інститутів, близько 40 коледжів, технікумів і училищ.

Харків – культурний центр України. Тут є 6 професійних театрів, концертний зал органної музики, цирк, планетарій, 21 музей, велика кількість палаців культури, одна з найбільших бібліотек України.

До послуг харків'ян 21 парк, 5 садів, 150 скверів і бульварів. На одного мешканця міста припадає близько 18 кв. метрів зелених насаджень.

Містобудування є складним комплексом дій, спрямованих на створення умов для задоволення всіх життєвих потреб людини сьогодні і стабільного розвитку міста в майбутньому. Воно передбачає аналіз ситуації, що склалася, з використанням території міста, розселенням жителів, розташуванням промисловості, розміщенням ландшафтно-рекреаційних зон, розглядом питань інженерної інфраструктури міста та ступеня її надійності у зв'язку з екологічними завданнями забезпечення сприятливих умов життя людей.

Досвід інших країн підтверджує високу суспільну значущість містобудівної політики і перш за все у будівельній сфері, для якої характерні більш сильні у порівнянні з іншими соціально-економічні коливання. Вона істотно впливає на ці коливання і є однією з сфер, яка найбільше страждає при економічних спадах. Разом з тим містобудівна політика відчутно впливає на зайнятість населення. При цьому більша кількість робочих місць створюється у процесі будівництва й ремонту та експлуатації інфраструктури (шляхів, вулиць, інженерних мереж та ін.) у населених пунктах.

В умовах кардинальних змін механізмів господарювання та управління, переходу до ринкової, фактично багатоскладної економіки з'явилися нові фактори, що довгочасно впливають на суспільний розвиток. Це і зміна геополітичної ситуації у країнах співдружності та необхідність облаштування нових кордонів, зон прикордонних регіонів і транспортних комунікаційних коридорів, і тривала економічна криза, що характеризується спадом виробництва, складною соціально-економічною ситуацією і, в результаті, падінням рівня життя, зниженням управління процесами містобудівного розвитку, зменшенням обсягів робіт з прогнозування і довготривалого планування територіального

та містобудівного розвитку, коригування генеральних планів, проектів районного планування та ін.

Формування адекватних моделей стабільного розвитку відбувалось протягом ряду років через законодавчі та інші нормативні акти. В Україні прийнято закони про основи містобудування (1992р.), про архітектурну діяльність (1992р.), про планування та забудову територій (2000р.), ряд державних будівельних норм.

Характер та особливості економічного, соціального розвитку Харкова, його забудови свідчать про те, що навіть основні положення генерального плану міста не виконуються, на що є об'єктивні й суб'єктивні причини. Не звертаючись тут до прикладів та аналізу причин, відзначимо тільки, що генеральний план не є законом розвитку міста, оскільки за його виконання конкретно ніхто не відповідає.

У перші роки після затвердження останньої редакції генерального плану тільки житлове будівництво здійснювалось у Харкові в об'ємах, близьких до запроєктованих. Однак і тоді структура об'єктів будівництва та їх розташування вже не відповідали положенням генерального плану. Різко скоротилось будівництво і введення в дію об'єктів соціальної сфери.

Місто Харків на початку 2000 року мало житловий фонд 29,5 млн. м² загальної площі, в тому числі в комунальній власності, приватизованих квартир, ЖБК та відомчого житла – 22,3 млн. м², індивідуальний житловий фонд – 6,2 млн. м². На 1 січня 2000 р. в місті нараховувалось 3573 старих житлових будинків загальною площею 447,9 тис. м², з яких у комунальній власності міста знаходилося 1525 житлових будинків площею 309,4 тис. м², для відселення мешканців яких потрібно 30000 м² загальної площі.

Обсяги введення нового житлового фонду по місту зменшилися з 472,7 тис. м² загальної площі у 1990 р. до 129 тис. м² у 1999 р.

Значна кількість жителів міста – до 25% від їх загального числа – стоїть на квартирному обліку і має потребу в покращенні житлових умов. Сьогодні темпи введення житла такі, що кожного року зможуть поліпшити свої житлові умови близько 2% тих, хто стоїть у черзі.

Міській владі для реалізації житлової політики необхідно провести ревізію тих, хто потребує одержання квартир. Мають бути переглянуті нормативи й правила постановки на чергу, покращення квартирних умов. Треба врахувати демографічні зміни, умови продажу квартир і перетворення їх у нежитлове приміщення і т.д. Необхідний повний банк даних наявності й використання квартир і банк даних тих, хто стоїть у черзі на одержання муніципального житла.

Активно здійснюється індивідуальне садибне будівництво, обсяги якого при загальному падінні будівництва муніципального житла незабаром будуть співставлені з останнім.

Відсутність фінансування призвела до скорочення об'єктів міської інфраструктури – зменшилась кількість шкіл і дошкільних дитячих закладів, кінотеатрів, спортивних споруд і т.ін.

Необхідна розробка харківських нормативів потреби в закладах обслуговування, що враховують зміни в соціальній, економічній та фінансових сферах.

Стан інженерного забезпечення міста сьогодні знаходиться на рівні критичного, про що свідчать зокрема аварія на диканівських очисних спорудах, постійні витікання води в різних частинах міста, підтоплення значної території та інші факти з життя Харкова. Причин тому багато. Інженерні мережі й споруди старих районів давно не реконструювались і не відновлювались. Зношення деяких мереж наближається до 100%. Низька якість будівництва мереж і застосованих при цьому матеріалів призводить до їх швидкого зносу. Є відчутні прорахунки в проектуванні мереж, пов'язані з надмірною централізацією, величезною протяжністю транспортування, наприклад, холодної та гарячої води, помилками в трасуванні ліній інженерного забезпечення. У місті практично відсутня система технічного водопостачання, а також резервні магістралі, що при виникненні аварійної ситуації залишає значні частини міста без елементів життєзабезпечення.

Транспортне обслуговування в Харкові важко назвати системою. Воно визначається існуючою дорожньо-транспортною мережею і розміщенням різних об'єктів у місті. За останні роки помітно зріс парк автомобілів. У той же час пропускна здатність вулиць і шляхів внаслідок погіршення їх стану різко зменшилася. Схема розташування вулиць різної категорії і пов'язана з цим організація руху потребує кардинальних змін. Центральна частина міста переповнена великою кількістю машин, що при відсутності потрібної кількості місць парковки створює великі труднощі. В основному радіальна структура мережі вулиць знижує пропускну здатність центральної частини міста.

Екологічна ситуація, що склалася в місті, потребує невідкладної уваги. Майже на всій території міста відзначається перебільшення вмісту шкідливих речовин. Спад промислового виробництва в останні роки мало вплинув на екологічну ситуацію, більше цьому сприяло помітне збільшення кількості автомашин з часто зношеними і невідрегульованими двигунами, що призводить до зростання кількості шкідливих викидів від автотранспорту до 80%.

У Харкові є велика кількість територій, зайнятих промисловими відходами, в тому числі шлакозоловідвалами, хімічний і мінералогічний склад яких не дозволяє використати ці території без їх екологічної реконструкції. Крім того тут є чимала кількість несанкціонованих звалищ промислових і твердих побутових відходів.

Значне екологічне навантаження на територію міста справляє нерациональне енергопостачання та енергорозподіл. Треба терміново оцінити потрібний ступінь централізації виробництва теплової енергії, втрати її при транспортуванні та інші фактори.

У проєктах забудови міських територій відсутній аналіз вітрового й інсоляційного режимів місцевості з погляду зниження втрат тепла при інфільтрації холодного повітря та використання інсоляції як додаткового джерела тепла. Мабуть, в окремих елементах забудови можливе використання нетрадиційних видів енергії – сонячних батарей, теплових сонячних колекторів, вітрових установок.

Водний басейн міста дуже забруднений. Основним джерелом забруднення водоймищ Харкова є неочищений поверхневий стік, що здійснюється через 122 організованих випуски і численні стихійні місця стоку. Цей фактор ускладнюється тим, що ґрунти скрізь забруднені солями важких металів.

Кардинально треба переглянути водопостачання міста. Перш за все необхідно чітко виділити об'єми води, необхідні для питних, господарських і технічних потреб. Потрібно відновити роботу водозабірних джерел у місті, що приведе до підвищення якості питної води, зменшить розміри підтоплених територій міста.

У місті з різних причин скоротилася площа зелених насаджень при одночасному погіршенні їх якісного складу. Відбувається деградація існуючих парків і скверів – інтенсивно будуються кафе, заклади, що організують у цих парках стоянки для автомашин, створюють несанкціоновані звалища твердих побутових відходів та будівельного сміття.

Таким чином, у розвитку міста, створенні нормальних, сприятливих умов для населення існують великі труднощі.

Житлово-комунальне господарство Харкова – одна з найбільш важливих життєзабезпечуючих галузей, від стабільної роботи якої значною мірою залежить не тільки добробут населення, а й соціально-політичний стан у регіоні.

Господарська діяльність закладів та організацій житлово-комунального господарства протягом останніх років здійснювалась у складних умовах взаємних неплатежів, зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, рівня інфляції, дефіциту бюджетних коштів,

нездатності своєчасно і в достатній кількості придбати паливо, запчастини та потрібне оснащення, виконати ремонтні роботи.

Але попри всі ці труднощі житлово-комунальне господарство міста забезпечує необхідні обсяги реалізації послуг для населення. Найбільш значимими його підгалузями з погляду соціальної вагомості є житлове господарство, теплоенергетика, водопровідно-каналізаційне господарство, міський електротранспорт, благоустрій.

Житлове господарство є одним з найбільш складних і важливих. Утримання житлового фонду потребує великих фінансових і фізичних затрат. Надзвичайно гострою проблемою є ремонт житлових будинків. Через недостатність фінансування капітальний ремонт житла практично згорнутий. Не ремонтуються і не замінюються аварійні перекриття; не розв'язуються питання переобладнання та підключення централізованого гарячого водопостачання у спорудах старої забудови, ліквідації і протікання стінових панелей; у багатоповерхових спорудах не відремонтована значна кількість засобів пожежогасіння та димопоглинання, що може призвести до тяжких наслідків; не виконуються роботи по заміні внутрібудинкових інженерних систем холодного й гарячого водопостачання, каналізації, центрального опалення, газового оснащення; не ремонтуються фасади, під'їзди, сходові ділянки житлових будинків. Однією з важких проблем утримання житлового фонду є розрахунки за ремонт і технічне обслуговування ліфтів.

Складним залишається питання передачі відомчого житлового фонду на баланс місц. зих Рад. Реформування житлового господарства вимагає продовження приватизації державного житлового фонду. За станом на початок 2000 року у Харкові приватизовано 52,5% квартир. Процес приватизації необхідно активізувати у всіх районах міста.

Систему теплопостачання в місті в цілому можна вважати задовільною. Послідовно проводяться роботи щодо заміни зношених або малоефективних котлів на котельних, хоч і не у великих обсягах через фінансові труднощі.

Великою проблемою залишається заміна аварійних трубопроводних теплових мереж і труб гарячого водопостачання, а також зношених трубопроводів.

Незадовільно здійснюються роботи по виконанню Державної програми впровадження засобів обліку води і тепла у бюджетних закладах Харкова.

Потребує практичного розв'язання питання реструктуризації системи теплопостачання міста Харкова з метою зменшення постійних затрат на виробництво та відпущення тепла споживачам.

Послуги з водопостачання та водовідведення в місті надають комунальні підприємства: територіальне виробниче об'єднання "Харківкомунпромвод" і державне комунальне підприємство "Харківкомуночиствод". Цими підприємствами в рамках виконання заходів по підвищенню надійності об'єктів водопостачання та водовідведення планомірно ведуться роботи з удосконалення технічного стану очисних споруд, насосних станцій і мереж. Але слід зазначити, що фінансовий стан, в якому опинились підприємства водопостачання та водовідведення через неплатежі, не дозволяє їм сьогодні придбати необхідні матеріали і реагенти в кількості, потрібній для стабільного забезпечення технологічних процесів водопостачання.

Міський електротранспорт виконує надзвичайно важливу соціальну функцію. Але за останні роки його робота значно ускладнилась. Причиною цього є зменшення парку рухомого складу та його старіння. Погіршився фінансовий стан транспортних підприємств, незважаючи на впровадження кондукторної системи збору плати за проїзд і зростання виручки.

Складна ситуація створилась в Харкові з утриманням і ремонтом об'єктів благоустрою. Протягом останнього часу на будівництво, капітальний і поточний ремонти об'єктів благоустрою виділялися бюджетні кошти в обсязі 4-5% від розрахункової потреби. Це негативно впливає на утримання, капітальний та поточний ремонти цих об'єктів.

Найбільш важливими проблемами благоустрою є санітарна очистка міських територій, ремонт і утримання вулично-дорожньої мережі, автомобільних мостів і шляхопроводів.

Загрозливе становище склалося з вивозом і переробкою твердих побутових відходів у зв'язку з перевантаженням наявних їх полігонів. На сьогодні в Харкові працює тільки одне звалище в Дергачах, строк дії якого вже вичерпаний, і один сміттєспалювальний завод.

Головною метою Концепції є підвищення якості життя населення Харкова на базі ефективної, високорентабельної і незалежної від зовнішніх джерел фінансування економіки міста і за рахунок спрямованих на це державного, обласного та міського бюджетів. Ця мета відповідає Конституції України, міжнародним документам ООН, ОБСЄ, ЄС, національній стратегії економічної та соціальної політики "Україна: поступ у XXI століття" та регіональній програмі "Харківщина – 2010".

Система критеріїв ефективності Концепції

За основний критерій ефективності Концепції системного розвитку міста Харкова в цілому, концепцій функціонування окремих муніципальних систем і розробки та реалізації на їх базі міських проєктів

прийнято зростання валового муніципального продукту в цілому і в перерахунку на душу населення. Валовий муніципальний продукт диференціюється за системами відповідних показників по галузях і сферах діяльності. За критерій економічної ефективності прийнято зростання доходів (прибутків) від усіх запропонованих програм і заходів.

Система цілей

Комплекс взаємозв'язаних цілей складають:

- збільшення валового муніципального продукту;
- одержання максимально можливих доходів (прибутків) від рекомендованих програм і заходів;
- удосконалення управління муніципальною власністю;
- впровадження нової фінансово-банківської політики і забезпечення інноваційної діяльності;
- перетворення до відповідних сучасним вимогам існуючих і створення нових муніципальних систем містобудування, екології, енергетики, транспорту, інформації;
- впровадження міжнародного досвіду муніципальної політики та міжнародних стандартів в економіці, менеджменті, освіті й науці, в маркетингу, торгівлі, техніці та технології;
- формування ефективної системи соціального захисту населення;
- формування інтелектуального потенціалу спеціалістів на основі вузів та інших наукових установ.

Система ресурсів

Впровадження міських проектів відповідно до системи цілей та концепцій функціонування окремих муніципальних систем базується на ресурсах:

- муніципальної власності, в тому числі міської території;
- сектора муніципальної економіки;
- інвестицій;
- робочої сили та інтелектуального потенціалу;
- державного, обласного та міського бюджетів.

Система обмежень

Концепції функціонування окремих муніципальних систем враховують:

- ресурсні можливості;
- юридичні обмеження;
- соціальну сприйнятливість;
- кадрові можливості;
- демографічні, психологічні та інші обмеження.

Система пріоритетів

Послідовність впровадження міських проєктів визначається пріоритетами:

- розвитку економіки, міської інфраструктури та соціальної сфери;
- видів продукції та комунальних послуг;
- напрямків інвестиційної діяльності;
- груп ділових партнерів;
- інформаційно-аналітичної та рекламної системи забезпечення.

Система контролю

ефективності впровадження міських проєктів

Контроль ефективності впровадження міських проєктів відбувається за показниками:

- нормативних балансів муніципального продукту;
- прогнозних балансів продукції та комунальних послуг;
- балансів господарських одиниць комунальної власності;
- балансів галузей життєзабезпечення;
- зведення містобудівного кадастру Харкова;
- зведеного балансу Харкова.

I. Розвиток економічного потенціалу міста*

1.1. Основні цілі й пріоритети економічного розвитку міста

Останнім часом в економіці міста Харкова відбулися деякі позитивні зміни. Так, у 1999р. фактичний випуск продукції промисловості в Харкові становив 4003.4 млн. грн., що на 7% більше, ніж у 1998р. У 1999р. випуск товарів народного споживання підприємствами міста склав 1266,7 млн. грн., або на 16,3% більше, ніж у 1998р. Доходи бюджету Харкова в 1999р. становили 350,9 млн. грн., а витрати – 348,7 млн. грн.

Система цілей розвитку економічного потенціалу міста наступна:

- підвищення якості життя населення Харкова;
- здійснення Указу Президента України від 27.06.1999р. і Закону України від 11.05.2000р. "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова";
- зростання валового муніципального продукту в усіх галузях і сферах діяльності міської економіки;
- одержання максимально можливих доходів суб'єктами господарювання на території міста;

---

* У розробці розділу брали участь кандидати економічних наук Соловйов О.В., Губкіна Д.А.

- створення належних умов для ефективного фінансування бюджетів усіх рівнів (насамперед бюджету Харкова);
- формування сучасної міської економічної інфраструктури.

Виходячи з міжнародного досвіду, в Концепції прийнято такий головний принцип економічного розвитку: багата економіка міста, багате місто Харків, багаті його мешканці. Втілення в життя цього принципу потребує відповідного юридичного захисту доходів суб'єктів господарювання усіх форм власності.

У Концепції визначена така система пріоритетів (основних напрямків) розвитку економічного потенціалу міста:

- створення нового високоприбуткового сектора міської економіки – сектора муніципального бізнесу;
- проведення наукової оцінки розміру і вартості власності міста Харкова з метою її ефективного використання;
- реструктуризація міської промисловості;
- економія усіх видів ресурсів (природних, матеріальних, енергетичних, фінансових);
- залучення інвестицій в інноваційну діяльність;
- проведення муніципальної реформи для законодавчого і фінансового забезпечення розвитку сучасної економіки;
- впровадження нової системи єдиних муніципальних податків і зборів;
- формування Міжнародної вільної економічної зони (МВЕЗ) на території Харкова;
- підвищення доходності від міжнародної діяльності;
- створення цільового фінансового фонду міста Харкова для адресної допомоги найменш соціально захищеним верствам населення;
- формування спеціальної муніципальної організаційної структури для сприяння розвитку сучасної економіки міста (управління муніципальним майном);
- навчання кадрів міського управління і міського господарства використанню сучасного муніципального менеджменту і маркетингу, системного аналізу, міжнародного бізнесу і міжнародних стандартів, новітніх інформаційно-аналітичних технологій.

У Концепції рекомендовано підтримувати розвиток усіх видів бізнесу – малого, середнього й великого. Досвід багатьох країн світу свідчить, що економічні й соціальні проблеми міст неможливо вирішити без розвитку середнього й великого бізнесу.

1.2. Фінансово-банківська діяльність

Підвищення якості життя населення і розвиток економіки Харкова потребують належного фінансування. Саме відсутність "грошей" у бюджетах всіх рівнів – одна з головних причин негативних тенденцій в житлово-комунальному господарстві, містобудуванні, транспорті, енергетиці, в соціальній сфері міста.

Для економічного та соціального розвитку Харкова рекомендується така система фінансових ресурсів (джерел фінансування):

- доходи від діяльності підприємств, фірм і організацій нового сектора міської економіки – сектора муніципального бізнесу;
- традиційні доходи бюджету Харкова (податки і збори, плата за землю і воду, офіційні трансферти тощо);
- доходи від інвестиційних проектів та бізнес-пропозицій харківських підприємств;
- надходження від муніципальних цінних паперів;
- економія фінансових ресурсів за рахунок впровадження заходів з ресурсозбереження та скорочення інших нераціональних витрат;
- впровадження нової європейської системи єдиних муніципальних податків і зборів;
- доходи від міжнародної діяльності (розвиток міжнародного туризму, експорт продукції, реалізація програми "Харківська ініціатива", створення міжнародної вільної економічної зони, Центру передачі інновацій (Innovation Relay Centers) тощо);
- платні послуги за оренду, паркування автотранспорту та інші доходи за використання власності і прав міста Харкова.

У зв'язку з гострою необхідністю пошуку нових джерел фінансування для виконання програм економічного та соціального розвитку Харкова в Концепції рекомендується створити на базі існуючої власності міста принципово новий сектор муніципальної економіки – сектор муніципального бізнесу. Цей сектор міської економіки повинен включати тільки високоприбуткові (доходні) муніципальні підприємства (фірми), муніципальні, торгівлю (магазини, лотки і т.п.), муніципальні готелі, ресторани, кафе тощо (інфраструктуру туризму, розважально-видовищні заходи), муніципальні фінансові установи (муніципальний фінансовий фонд, страхове муніципальне агенство і т. ін.).

Для управління новим сектором муніципальної економіки в Концепції пропонується створити спеціальну організаційну структуру – Харківський муніципальний центр економічного та соціального розвитку. Цим центром повинна керувати Харківська міська Рада за принци-

пом довірчого управління згідно з діючими законами України та іншими нормативними актами.

Прибутки від сектора муніципального бізнесу згодом можуть стати головним внутрішнім джерелом фінансування бюджету Харкова (поряд з надходженням коштів від місцевих податків). У результаті цих заходів Харків може одержати нове потужне незалежне фінансування усіх проектів та програм розвитку міського будівництва, транспорту, зв'язку, виконання соціальних програм.

У Концепції пропонується розпочати конкретну розробку сучасного "Типового положення про муніципальне підприємство міста Харкова", а також реальних бізнес-планів створення нового сектора муніципального бізнесу з подальшим реальним випробуванням шляхом практичного впровадження (з використанням новітніх досягнень стратегії і тактики пробного маркетингу).

Для удосконалення банківської справи рекомендується створити муніципальний банк, який акумулював би фінансові засоби для всіх програм розвитку міста Харкова, а також обслуговував всі муніципальні грошові операції. Муніципальний банк може стати зразковим міським банком по впровадженню новітніх банківських технологій. Для вирішення цих завдань доцільно розробити спеціальний документ "Статут Муніципального банку м. Харкова".

1.3. Розвиток торгівлі та побутового обслуговування населення

За останні 10 років (1990-2000 рр.) у Харкові виникли нові ринки, кафе, ресторани, багато торговельних точок. Для масового споживача стали доступними будь-які закордонні товари. На початку 2000р. у місті діяли 51 ринок та торговельні майданчики на 27,5 тис. місць. Обсяг роздрібного товарообігу за 1999р., включаючи громадське харчування, становив 1166,39 млн. грн., що на 26% більше товарообігу за 1998р. Однак цей приріст частково відбувся за рахунок підвищення інфляції, оскільки індекс останньої у грудні 1999р. порівняно з груднем 1998р. склав 123,8%.

Для удосконалення торгівлі та побутового обслуговування населення в Харкові у Концепції рекомендується розвивати такі пріоритетні напрямки:

1) створення сучасної торговельної структури (мережа нових конкурентоспроможних магазинів, масовий продаж товарів, упорядкування дрібнороздрібної мережі, ліквідація стихійних ринків та незаконної торгівлі);

2) широкий розвиток малого бізнесу населення (створення міні-цехів з виробництва хлібо-булочних, макаронних, ковбасних та інших виробів, перукарень, автомаїстрень тощо);

3) посилення фінансового та адміністративного контролю за торгівлею спиртогорілчаними та тютюновими виробами;

4) широке застосування в торгівлі товарно-касових книг та електронно-касових апаратів.

1.4. Сфера матеріального виробництва

У Концепції передбачена структурна перебудова в сфері матеріального виробництва. Для удосконалення галузевої структури промисловості в Харкові визначені наступні пріоритетні напрямки:

1) переважний розвиток тих галузей промисловості, що відрізняються високою ефективністю та швидкою самоокупністю (харчова, легка, газодобувна промисловість та ін.);

2) розвиток наукоємких та високотехнологічних галузей, що забезпечують науково-технічний прогрес та економічне зростання країни (містобудування, космічна техніка та технології, електроніка, сільсько-господарське і енергетичне машинобудування, хімічна і фармацевтична промисловість);

3) подальша конверсія підприємств військово-промислового комплексу.

Структурна перебудова виробництва передбачає:

а) впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій;

б) використання вискоелективних новітніх наукових розробок та досягнень у всіх галузях економіки;

в) випуск економічно ефективної та конкурентоспроможної продукції, що користується попитом на вітчизняних і закордонних ринках.

1.5. Муніципальне управління

Для удосконалення муніципального управління в Концепції встановлено наступні пріоритетні напрямки:

1) створення спеціальної організаційної структури для поліпшення управління міським господарством та соціальною сферою в нових ринкових умовах – "Харківського муніципального центру економічного та соціального розвитку";

2) підготовка та перепідготовка кадрів державних службовців міського управління у спеціалізованих навчальних закладах та установах (у ХДАМГ та ін.);

3) використання для міського управління сучасних інформаційно-аналітичних та рекламних технологій;

4) застосування для управління сучасної системи міських балансів;

5) використання сучасного муніципального менеджменту і маркетингу (зокрема, інтегрального системного – див. Вступ).

Для виконання програми "Україна – 2010", а також рішень Міжнародного семінару "Сучасні системи управління муніципальними послугами" (Харків, 8-9 грудня 1999р., організатори семінару – Харківська міська Рада, Асоціація міст України, Рада Європи) пропонується Харківській міській Раді спільно з Асоціацією міст України і приватними структурами створити на базі матеріально-технічних, наукових і навчальних можливостей Харківської державної академії міського господарства спеціальний загальноміський центр — "Харківський муніципальний центр економічного і соціального розвитку". Мета створення Центру – одержання необхідних грошових коштів для фінансування програм економічного та соціального розвитку Харкова.

1.6. Прогноз економічного розвитку міста Харкова

Проведений аналіз стану економіки міста показав, що за умови впровадження запропонованих в Концепції міських програм і заходів сукупний грошовий валовий випуск усіх галузей і сфер економіки міста Харкова може зрости до 2010р. в три рази. При відсутності потрібних інвестицій та несприятливих умовах впровадження лише частини програм і заходів Концепції (в межах власного фінансування з нового прогнозного бюджету міста) цей показник збільшиться до 2010 року не менше як у 1,5 рази.

2. Життєзабезпечення міста*

2.1. Містобудування та інженерна інфраструктура

Метою Концепції є створення підвалин стабільного розвитку міста, а завданням – зупинення кризових явищ у містобудуванні Харкова, стабілізація його стану, створення законодавчо-нормативних основ розвитку міста.

Виконаний аналіз дозволяє зробити такі висновки. Інвестиційний режим у місті мусить бути змінений у відповідності з Концепцією.

Основним системотвірним фактором міста є простір. Згідно з цим повинно бути здійснене зонування (зонінг) міської території, що виробляє на підставі генерального плану правила користування і забудови кожної зони та ділянки території. З метою економії та покращення на

---

* У розробці цього розділу брали участь доктор технічних наук Маляренко В.А., кандидати технічних наук Дмитрів І.Б., Вініченко В.С.

цій основі екологічної ситуації розробку проектів забудови території зон слід вести з урахуванням природних факторів – вітрового та інсоляційного режимів.

Необхідно створити кадастрову оцінку територій і розташованих на ній об'єктів з одночасним моніторинговим супроводженням. Основними завданнями кадастрової оцінки територій є: одержання достовірної інформації, що має правовий статус про цінні характеристики міських територій та земельних ділянок, удосконалення територіально-економічного зонування, обґрунтування тарифів і базових ставок для всіх видів земельних платежів, забезпечення оцінки земельних ділянок, визначення інвестиційного потенціалу окремої земельної ділянки, адміністративно-планувальних або функціональних зон міста.

Зонінг і кадастрова оцінка землі повинні проводитися паралельно й одночасно, підкріплюючи один одного.

Необхідне створення територіальної інформаційно-аналітичної системи з різних напрямків розвитку і реконструкції міста.

У частині організації нормативної регіональної бази треба передбачити таке:

- контроль за існуванням єдиної містобудівельної політики;
- містобудівельні нормативи розвитку і реконструкції міста;
- вартісні й цінні показники різних територій, робіт та послуг;
- незалежна містобудівельна експертиза;
- обов'язкова еколого-містобудівельна експертиза;
- пільги, що надаються при проведенні містобудівельних заходів у зоні реконструкції, в зонах низького інженерного забезпечення.

Слід розробити комплекс заходів щодо запобігання деградації історичного центра міста, перетворенню його тільки в діловий центр без житла та інших функцій.

Зберегти історичну й архітектурну цінність центра міста, не припускаючи самовладної зміни архітектурної виразності будівель.

У центральній частині міста треба вирішити питання двоярусного руху – окремо пішоходи від автомашин.

Передбачити заходи щодо зростання території міста.

Необхідно реалізувати намічені рішення по удосконаленню вулично-дорожньої мережі міста, перетворивши існуючу радіальну схему в радіально-кільцеву. Розмістити в центральній частині міста достатню кількість місць і споруд для паркування автотранспорту. Провести роботу по вибору оптимальних ефективних схем переробки промислових відходів.

У житловому будівництві головний акцент треба зробити на незавершене і котеджне замиське будівництво. Основними районами розміщення багатоквартирного житлового будівництва у межах міста на вільних територіях є Роганський житловий масив, район Північної Салтівки, селище Жуковського та інші окремі площі. До 30% від загальних обсягів житлобудівництва можна розмістити в зонах реконструкції.

Слід організувати продаж незавершеного житла.

Нову котеджну й присадибну забудову треба здійснювати як на міських, так і на замиських територіях — райони Лідного, В.Данилівки, Залютино, П'ятихаток, Флоринки, Черкаської Лозової, М.Данилівки та ін.

У сфері обслуговування необхідно звернути увагу на комплексне завершення об'єктів цієї сфери в існуючих районах і особливо на збереження, реконструкцію та відновлення існуючих об'єктів. Список об'єктів, які потребують ретельної уваги, щодня розширюється.

Треба провести ландшафтну дендрологічну та екологічну реконструкцію міських і районних парків, Григорівського бору, Лісопарку, створити нові масиви у південно-східній частині міста та в районі аеропорту.

Здійснити екологічну реконструкцію територій звалищ промислових відходів, визначивши при цьому шляхи подальшого використання цих територій.

Територіальний пояс навколо міста необхідно використовувати для розміщення міських рекреаційних зон, створення лісних масивів у південній та східній частинах міста, будівництва медичних стаціонарів і закладів санаторно-курортного лікування, розміщення тимчасових городніх і садових ділянок громадян, а також кладовищ, міських звалищ, інженерних об'єктів. При розробці зонінгу слід визначити архітектурний вигляд, притаманний кожному з них, використовуючи природний ландшафт.

Треба виконати роботи по збереженню наявного фонду будівель та споруд. При реконструкції існуючої п'ятиповерхової забудови передбачити надбудови, прибудови та елементи міжбудинкових споруд з урахуванням вимог ресурсозбереження, екології, архітектурної виразності. Основними напрямками досягнення цієї мети є:

- демонополізація житлово-комунального господарства, розвиток конкурентного середовища, ринку житлово-комунальних послуг;

- удосконалення системи фінансування житлово-комунального господарства, оплати житла та комунальних послуг і системи соціального захисту населення, здійснення ефективної тарифної політики;
- поліпшення системи управління в галузі житлово-комунального господарства, забезпечення державного регулювання і контролю в питаннях використання і утримання житлового фонду та об'єктів комунального призначення, впровадження більш ефективних договірних відносин між замовниками, виробниками, виконавцями і споживачами житлово-комунальних послуг;
- демонополізація галузі й розвиток конкурентного середовища в системі управління та обслуговування житлово-комунальної сфери, що сприятиме досягненню необхідного обсягу та покращенню якості робіт (послуг), що будуть виконуватися (надаватися) за доступними цінами;
- забезпечення адресного соціального захисту сімей з низькими доходами як один з пріоритетних і обов'язкових напрямків соціальної політики. Воно включає в себе:
  - покращення роботи центрів житлових субсидій у всіх районах міста;
  - удосконалення та спрощення методики надання субсидій;
  - бюджетне забезпечення надання субсидій незалежно від форми власності житлового фонду.

Надання субсидій на оплату житла і комунальних послуг усім громадянам, які мають на це право, є обов'язковою умовою законності прийняття органами місцевого самоуправління рішень про приріст ставок оплати житла і комунальних послуг. У цьому напрямку згідно з Концепцією необхідно:

- управління житлового господарства та органам соціального захисту уточнити пільгові категорії громадян і розмір пільг у рамках компетенції місцевих органів при виході відповідних законів і нормативних актів на загальнодержавному рівні;
- забезпечити фінансову підтримку надання пільг різноманітним категоріям громадян з бюджетних джерел.

З метою недопущення зниження платоспроможності підприємств житлово-комунального господарства при реалізації загальнодержавних законів по встановленню пільг окремим категоріям громадян на житлово-комунальні послуги фінансовим органам міста і районів при формуванні консолідованого бюджету необхідно щорічно передбачати

механізм погашення боргів, що зменшуються у зв'язку з наданням пільг і житлових субсидій.

Реформа житлово-комунального господарства має забезпечити зростання надходження джерел у бюджети всіх рівнів для реалізації пріоритетних, соціальних та інвестиційних програм.

Захист прав споживачів є важливим аспектом соціального захисту населення. Належить рекомендувати всім підприємствам житлово-комунального господарства міста розробити й затвердити права та обов'язки споживачів і постачальників житлово-комунальних послуг відповідно до діючих нормативних вимог.

Кінцевою метою здійснення програми реформування житлово-комунального господарства є:

- підвищення ефективності цього сектора економіки;
- покращення умов проживання населення в житловому фонді;
- розширення реальних житлових прав громадян;
- стабілізація економічної ситуації на підприємствах при знятті з них витрат на утримання соціальної сфери;
- підвищення надійності і якості обслуговування споживачів;
- удосконалення адресної допомоги малозабезпеченим громадянам;
- посилення економічної зацікавленості споживачів у скороченні витрат тепла, води, електроенергії і газу.

З цією метою передбачається:

- впровадження конкурентних засад у сфері надання житлово-комунальних послуг і прийому платежів за ці послуги, розробка відповідних нормативно-правових актів;
- проведення реструктуризації у сфері теплопостачання;
- нарахування витрат за надання послуг тепло- і водопостачання, водовідведення та очистки стічних вод, встановлення економічно і технічно обґрунтованих нормативів витрат тепла і води;
- продовження роботи з приватизації державного житлового фонду;
- створення об'єднань співвласників квартир і споруд, реструктуризація на цій основі системи експлуатації та утримання житла, приватизація та акціонування підприємств, які обслуговують житло, створення підприємств різних форм власності;
- підготовка і виконання регіональних програм реконструкції та реорганізації панельних житлових будинків забудови 60-70-х років.

Для демонополізації житлово-комунального господарства і подальшого розвитку конкурентного середовища треба забезпечити впровадження договірних відносин у житлово-комунальній сфері із застосуванням економічних санкцій при порушенні договірних зобов'язань,

закінчити проведення технічної інвентаризації житлового фонду, удосконалити підготовку та перепідготовку інженерно-технічних працівників підприємств, відповідальних за експлуатацію та утримання житла.

Разом з приростом частини погашення населенням затрат на утримання житла та одержання житлово-комунальних послуг передбачається зменшення розміру цих затрат шляхом застосування нових енергозберігаючих технологій та обладнання, альтернативних джерел енергопостачання, зменшення втрат у процесі виробництва і надання послуг, впровадження засобів обліку і регулювання об'ємів споживання води, тепла, енергоресурсів.

Поліпшення системи фінансування житлово-комунального господарства спрямоване на:

- впровадження ефективного механізму визначення економічно обґрунтованих тарифів на житлово-комунальні послуги із скороченням втрат і витрат підприємств, яким надають послуги;
- формування міської кредитно-фінансової системи для забезпечення виконання програми розвитку житлово-комунального господарства;
- визначення джерел фінансування передбачених законодавством пільг на оплату житлово-комунальних послуг;
- створення систем іпотечного кредитування будівництва і придбання житла;
- залучення коштів населення та юридичних осіб для фінансування житлового будівництва;
- соціально-адресну підтримку малозабезпечених сімей, надання цільових житлових субсидій на утримання житла та оплату комунальних послуг.

2.2. Енергетика

Концепція розвитку міста Харкова і в цілому Харківського регіону не може розглядатися у відриві від наявної структури і тенденцій розвитку енергопостачання, а також загального стану з паливно-енергетичними ресурсами і напрямків розвитку паливно-енергетичного комплексу України.

Розроблена енергетична програма України враховує енергетичні потреби суспільства, спираючись в першу чергу на енергозбереження. Останнє зумовлене тим, що на виробництво внутрішнього національного продукту Україна витрачає в 10 разів більше енергоресурсів, ніж високорозвинені держави, в 7 разів більше, ніж країни Західної Європи, і в 2,5 разів більше, ніж будь-яка з країн колишнього СРСР. Вихо-

дячи з цього, діяльність по зниженню затрат енергоресурсів віднесена державою до числа стратегічних. У цих умовах, виходячи з нового соціально-політичного устрою, економічного стану нашої країни і курсу інтеграції у світову економічну систему, треба відмовитись, як це зробили інші країни, від енергетичної концепції і програм, що безпосередньо визначають тільки обсяги виробництва первинних та вторинних енергоресурсів, і ставати на шлях контрольованого енергетичного ринку.

Розвиток енергетики міста на сучасному етапі характеризують такі основні тенденції:

- підвищення питомих витрат енергоресурсів на потреби міського господарства;
- випереджаючі темпи росту електроспоживання по відношенню до темпів споживання ТЕР в цілому;
- скорочення частки безпосереднього використання палива за рахунок підвищення ролі перетворених видів енергії у задоволенні енергетичних потреб міста;
- покращення екологічних показників виробництва енергії та енергокористування;
- підвищення рівня газифікації та збільшення частки природного газу в паливно-енергетичному балансі міста;
- концентрація постачання енергії у великих містах;
- поєднання переважно централізованого енергопостачання з децентралізованим, у першу чергу теплопостачанням;
- подальший розвиток газопостачання міст шляхом удосконалення структури і схеми розподільчих мереж, підвищення їх параметрів, модернізації роботи міського господарства.

З урахуванням викладеного в основу Концепції розвитку енергопостачання Харкова повинні бути покладені такі головні напрямки:

- виробництво і використання високоефективного енергозберігаючого обладнання;
- впровадження нових технологій;
- пошук нових матеріалів;
- удосконалення обліку і контролю;
- наукове, фінансове та організаційне супроводження.

Актуальність розробки і впровадження цих заходів ґрунтується на організаційному, техніко-економічному і фінансовому стані цієї галузі, тобто це:

- постійне зростання вартості послуг житлово-комунального сектора;

- підвищення вартості первинних і вторинних енергоресурсів;
- наявність в експлуатації застарілих технологій та енергетичного обладнання, яке відпрацювало свій необхідний ресурс;
- відсутність належного контролю за використанням енергоносіїв;
- значні втрати енергії при виробництві й транспортуванні продукції систем енергозбереження.

Концепція забезпечення Харкова електричною та тепловою енергією при значному зменшенні шкідливого впливу на оточуюче довкілля в перспективі до 2010 року включає в себе:

- технічне переобладнання і реконструкцію діючих електростанцій, опалювальних та опалювально-виробничих котельень, електричних і теплових мереж;
- освоєння нових технологій спалювання вугілля шляхом створення відповідного обладнання і парогазових установок, у тому числі з внутрішньою газифікацією вугілля;
- орієнтацію на забезпечення енергетичним обладнанням вітчизняного виробництва;
- подальший розвиток теплофікації з комбінованим виробництвом теплової та електричної енергії на ТЕЦ;
- створення необхідних умов для повного і своєчасного забезпечення ТЕЦ вітчизняним вугіллем;
- розширення обсягів використання нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії.

У Концепції соціально-економічного розвитку Харкова до 2010 року (розділ “Муніципальна енергетика”) передбачена розробка таких заходів:

- 1) заміна технічно зношених мереж і санація приладів;
- 2) санація, утеплення і реконструкція крупнопанельних житлових будинків;
- 3) створення виробництва автономних мобільних котельень у Харкові;
- 4) виробництво і впровадження лічильників води, тепла і газу у відповідності з програмою енергозбереження до 2005 року;
- 5) скорочення споживання електроенергії на об'єктах житлово-комунального господарства на 20-30%, підвищення надійності і збільшення строку служби обладнання і мереж за рахунок виробництва на електротехнічних підприємствах міста регульованих електроприводів насосів (РЕНів) і впровадження їх на підприємствах комунальної теплоенергетики, водопостачання і водовідведення;

- 6) продовження робіт з будівництва теплової магістралі 1200 мм №1 від ТЕЦ-5;
- 7) установка на промислових підприємствах та об'єктах житлово-комунального господарства в бюджетній сфері регуляторів температури гарячої води, а також витрат і тиску мережевої води;
- 8) оптимізація режимів роботи теплових мереж з максимальною тепловіддачею споживачам;
- 9) прийняття на баланс ОВО "Харківтеплоенерго" котельних і теплових мереж від водоймищ та організацій;
- 10) обладнання котельних агрегатів ОВО "Харківтеплоенерго" сучасними засобами автоматики, ліквідація дрібних малоєфективних котельних, підключення споживачів до котельень з високим ККД;
- 11) виготовлення і монтаж трубопроводів з ізоляцією;
- 12) установка споживачам приладів обліку тепла;
- 13) установка ефективних, компактних, пластичних теплообмінних апаратів на індивідуальних теплових пунктах;
- 14) освоєння підприємствами Харкова й області виробництва спеціальних приладів-лічильників енергоресурсів і впровадження їх у практику житлового господарства відповідно до рішень Кабінету Міністрів України;
- 15) впровадження на підприємствах об'єднань "Харківкомунпромвод", "Харківкомуночиствод" і "Харківтеплоенерго" та ін. нових енергозберігаючих технологій – систем транзитного регулювання електроприводів;
- 16) пошук більш ефективних напрямків ремонту й обслуговування інженерних мереж для скорочення втрат енергоносіїв при їх транспортуванні.

У цілому економічна й технічна політика повинна бути спрямована на перетворення Харкова в базу розвитку і широкого використання енергозберігаючих технологій і в кінцевому підсумку – його повної енергетичної незалежності.

Повинна бути реконструйована система водопостачання міста. Загальновідомим є вплив низької якості питної води на рівень захворюваності і тривалість життя населення. Тому пріоритетним мусить бути завдання відновлення трубопроводів системи господарсько-питного водопостачання міста, що зменшить стік і підвищить якість питної води. Поганий стан мереж є головною причиною аварійності водопроводів, стоку і вторинного забруднення питної води (див. розділ "Загальні положення").

Жителі міста для питних потреб використовують воду підземних джерел, що виходять на поверхню, воду бутильовану, воду "721" Роганського пивзаводу, що розвозиться в цистернах по місту, або доочищають воду з водопровідного крану. Але не вся вода джерел відповідає вимогам питної якості, тому необхідно створити кадастр підземних джерел питного водопостачання Харкова, розробити систему їх благоустрою та використання, а також здійснити кондиціонування води, де це потрібно. Крім цього, треба пробурити нові свердловини та реконструювати старі з влаштуванням водозабору з них тільки для питних потреб. Це знизить напруження із забезпеченням міста водою питної якості та одночасно знизить рівень ґрунтових вод у підтоплених районах міста. Підземну воду не слід змішувати з водою, одержаною з поверхневих джерел водопостачання, а виділити її в окрему систему питного водопостачання.

В окремих районах міста, де немає змоги використати для питних потреб підземні джерела водопостачання, треба доочишати воду, що надходить у водопровідну мережу з поверхневих джерел водопостачання. На першому етапі такі станції доочистки господарсько-питної води слід влаштувати невеликої продуктивності і продавати таку воду населенню за низькими цінами, а в подальшому цю воду подавати по трубопроводах у квартири бажаючих.

Невідкладним є завдання установки квартирних водолічильників як ефективний захід з економічного стимулювання ресурсозбереження.

З метою зменшення забруднення водного басейну міста необхідно також створити перспективну схему відведення та очистки паводкових стічних вод міста.

Для складання та переробки твердих відходів треба розробити систему заходів з ліквідації несанкціонованих звалищ і впровадження роздільного збору компонентів ТПВ, включаючи широку рекламну компанію по роз'ясненню переваг і необхідності такого збору відходів. Крім полігону побутових відходів потрібний полігон для їх утилізації. Переробку побутових відходів міста слід проводити з урахуванням одержання біогазу.

2.3. Концепція транспортного обслуговування населення

Недостатність фінансування пасажирського транспорту муніципальної власності при збереженні витратного принципу господарювання і невідповідності експлуатаційних витрат купівельній спроможності населення призвела до критичного виснаження технічного ресурсу основних фондів. Зростання обсягів пасажироперевезень, обумовлене появою приватних перевізників, не супроводжується відповідним збіль-

шенням доходів через економічну нерівність, за якою перевезення пільгових контингентів пасажирів виконується тільки транспортом муніципальної власності.

Лавиноподібне зростання кількості транспортних засобів з двигунами внутрішнього згоряння при непристосованості до цього вуличної мережі міста й відсутності належних коштів на утримання і перебудову інфраструктури спричинило вкрай напружену екологічну ситуацію, збільшення аварійності. Функції та структура транспортного підрозділу муніципального управління, що здійснює транспортну політику, не відповідають об'єктивному ходу процесів у цій сфері.

Концепція транспортного обслуговування населення

Розробка і втілення принципів функціонування та розвитку сфери надання транспортних послуг населенню міста покладається на транспортний відділ міської адміністрації, який є органом адміністративно-правового регулювання. До компетенції цього відділу відносяться:

- виявлення тенденцій формування та змін попиту на пасажироперевезення по ділянках транспортної системи міста, розробка прогнозів;
- створення умов надання перевізникам прав на пасажироперевезення за напрямками транспортної системи міста, визначення граничних тарифів, організація проведення тендерів (для приватних підприємств) і контроль додержання всіх умов;
- формування планів-замовлень на пасажироперевезення транспортними підприємствами і підтвердження їх виконання як підстави для часткової компенсації експлуатаційних витрат підприємств з міського бюджету (дотацій);
- аналіз умов за напрямками транспортної системи міста і розробка завдань щодо їх удосконалення як складових планів капітального будівництва, реконструкції та благоустрою.

Система цілей

Цілями Концепції транспортного обслуговування населення є:

- припинення спаду, стабілізація та подальший розвиток пасажирського транспорту муніципальної власності;
- сприяння збільшенню рухомості населення та обсягів транспортного обслуговування при забезпеченні соціально прийнятних тарифів;
- створення механізму впливу міської Ради на екологічну ситуацію.

Система ресурсів

Концепція передбачає використання таких ресурсних можливостей:

- основних фондів транспортних підприємств муніципальної власності;
- заощадження трудових, фінансових, матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів;
- приватного капіталу, в тому числі інвестицій на цільові програми;
- потенціалу підприємств машинобудування та військово-промислового комплексу;
- міського бюджету.

Система обмежень

Концепція враховує:

- спроможність вуличної мережі;
- відсутність можливості фінансування відновлення основних фондів та технічного переозброєння транспортних підприємств муніципальної власності з міського бюджету;
- купівельну спроможність населення;
- законодавчо не конкретизовані права виконавчих органів.

Система пріоритетів

Пріоритетними в Концепції визнаються:

- створення умов для стимулювання ефективного використання основних фондів транспортних підприємств комунальної власності;
- створення механізму впливу виконавчого органу міської Ради на екологічну ситуацію.

Право на пасажироперевезення (ліцензія) надається:

- транспортним підприємствам муніципальної власності, переданим у довірче управління;
- транспортним підприємствам приватної власності;
- транспортним підприємствам змішаної (приватно-державної, приватно-муніципальної) власності;
- окремим особам (підприємцям).

Транспортне обслуговування населення здійснюється за затвердженими маршрутами та за індивідуальними або груповими замовленнями. Конфігурації маршрутів, кількість і розташування зупинок пропонуються перевізниками для узгодження з депутатською групою та затвердження міськвиконкомом.

Усі суб'єкти перевізного процесу знаходяться в однакових економічних умовах, що забезпечується:

- встановленням збільшеної порівняно з тарифом для підприємств муніципальної власності нижньої межі тарифу, якщо підприємці чи приватні підприємства-перевізники, які за умовами тендеру не здійснюють безоплатні перевезення пільгового контингенту, пра-

цюють на маршрутах, що повністю або частково накладаються на маршрутні системи підприємств муніципальної власності;

- залученням підприємств приватної власності для роботи на окремих напрямках на умовах роботи підприємств муніципальної власності з відшкодуванням витрат на безоплатне перевезення пільгового контингенту з міського бюджету в однаковому з підприємствами муніципальної власності порядку.

Транспортні підприємства муніципальної власності знаходяться у довірчому управлінні на укладених і затверджених згідно з діючим законодавством умовах на термін 3-5 років. Замовником транспортних послуг є відділ транспорту, який щомісяця формує і доводить до підприємств план-замовлення. Показниками планів-замовлень є:

- частота руху на ділянках маршрутних систем за годинами доби в будні, вихідні й святкові дні місяця;
- регулярність.

Контроль дотримання показників плану-замовлення здійснює відділ транспорту за звітними даними служб руху транспортних підприємств, що несуть відповідальність за якість і строки надання інформації.

Фінансування безоплатних перевезень пільгового контингенту та компенсація різниці між собівартістю та соціально прийнятним тарифом здійснюється з міського бюджету за обсягами наданих місце-кілометрів. Норма дотації на місце-кілометр є стабільною протягом 3-5 років незалежно від досягнутого зменшення собівартості. Дотація сплачується відповідно до фактичного виконання планів-замовлень після підтвердження показників транспортним відділом.

У разі відсутності можливості фінансування дотацій міська адміністрація переводить відповідні суми у міський борг і вживає заходи для його погашення „бо взаємозаліку відповідно до діючого законодавства.

Транспортне підприємство комунальної власності, передане у довірче управління, самостійно визначає структуру, чисельність працівників та показники техпромпланів, звітуючи, крім органів державної статистики, перед транспортним відділом тільки у рамках планів-замовлень.

Транспортні підприємства муніципальної власності, передані у довірче управління, заохочуються до інших видів діяльності з метою створення додаткових робочих місць та більш ефективного використання основних фондів.

Транспортні підприємства приватної власності та окремі особи (підприємці) при роботі на маршрутах, що частково або повністю накладаються на маршрутні системи підприємств муніципальної власності, частково відшкодовують передбачені тендерними умовами витрати на утримання пасажирських зупинок.

Фінансування витрат на придбання основних фондів, капітальне будівництво, реконструкцію та технічне переозброєння підприємств муніципальної власності відбувається з міського бюджету, безпосередньо або у вигляді строкового займу.

Обслуговування господарських одиниць приватної і муніципальної власності вантажним транспортом здійснюється приватними транспортними компаніями та окремими підприємцями. Транспортний відділ міськвиконкому розглядає і затверджує пропозиції із схем руху вантажного транспорту.

Контроль стану атмосферного повітря покладається на службу моніторингу, що має право часткової або повної заборони автомобільного руху на певні періоди по окремих напрямках мережі при перевищенні граничних норм забруднень.

Оптимальне використання спроможностей вулично-дорожньої мережі міста базується на даних паспортизації для обґрунтованого розташування знаків заборони зупинок і стоянок на проїзджій частині, встановлення місць платних парковок, визначення тривалостей фаз та циклів світлофорів, виходячи з вартості дотованих з міського бюджету втрат електроенергії, які зазнають рухомі одиниці міського електро-транспорту при зайвих пусках на світлофорах.

Запроваджується практика судових позовів до дорожньо-будівельних фірм за передчасний проти технічних умов вихід з ладу верхнього покриття після ремонту доріг.

Першочергові міські проекти у сфері транспортного обслуговування

1. Реформування транспортних підприємств муніципальної власності.
2. Розробка бізнес-плану для залучення інвестицій на побудову в привабливих районах міста і наступної експлуатації сучасних багатоповерхових гаражних комплексів. Надання фахової допомоги бажаючим особам у складанні бізнес-планів для подачі заявок на мікрокредитування створення приватних стаціонарних автомийок.
3. Розробка бізнес-плану для залучення інвестицій на побудову відокремлених від вуличної мережі надземних шляхопроводів швидкого міжрайонного сполучення і наступної їх платної експлуатації.

4. Розробка технічних завдань на побудову підземних гаражів та автостоянок як складових технічних умов передачі в приватну власність будинків, що непридатні для проживання і підлягають повній реконструкції.

5. Організація служб моніторингу стану атмосферного повітря.

3. Якість життя населення

3.1. Муніципальні послуги

Якість життя – широке багатопланове поняття, що включає досягнутий рівень добробуту, якість споживаних матеріалів і духовних благ, удосконалення самої людини.

У міжнародній практиці якість життя населення міст характеризується цілою системою показників: рівнем споживання і розвитку житлово-комунального господарства, охорони здоров'я, суспільної та особистої безпеки, науки, культури, умов праці та відпочинку, ступенем зайнятості (безробіття) і т.д. Для поліпшення управління сферою послуг міста Харкова, а також всебічної і повної оцінки кінцевих результатів її діяльності в Концепції передбачено використання системи індикаторів життя. Найважливішим з них є показник величини споживання валового муніципального продукту в розрахунку на душу населення Харкова. Цей показник характеризує кінцеву ефективність для населення міста роботи всієї сфери послуг і сфери матеріального виробництва. Іншим суттєвим індикатором якості життя є показник середньої тривалості життя харків'ян.

3.2. Соціальний захист населення

Для міста Харкова проблеми соціального захисту набувають особливої ваги внаслідок наявної демографічної ситуації, що характеризується перш за все погіршенням кількісних і якісних показників життя населення.

Кількість громадян, які потребують соціальної допомоги і підтримки з боку держави та місцевих органів влади, складає на сьогодні близько 30% всього населення міста.

Кризова ситуація в економіці країни викликає необхідність реформування діючої системи соціального захисту і соціальних гарантій населення міста Харкова в таких напрямках:

---

* У розробці розділу брала участь кандидат економічних наук Висоцька Г.В.

- реалізація механізмів погашення і недопущення у майбутньому заборгованості із заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат;
- удосконалення системи соціальної підтримки населення, що має бути спрямована на поглиблення адресної державної соціальної допомоги через упорядкування на законодавчому рівні пільг, які надаються різним категоріям населення, систему регулювання гарантованого мінімального сукупного доходу;
- сприяння реалізації програми запобігання бідності та програми компенсації знецінених вкладів громадян;
- розробка і здійснення програми професійної реабілітації та зайнятості інвалідів;
- створення на підприємствах міста усіх форм власності безпечних і здорових умов праці;
- удосконалення механізмів надання субсидій населенню на оплату житла, комунальних послуг, палива;
- впровадження системи загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- збереження і розвиток системи забезпечення житлом найменш соціально захищених верств населення з фінансуванням за рахунок місцевих бюджетів. Розробка програм забезпечення населення житлом;
- підвищення державних гарантій по досягненню більш високих соціальних стандартів у пенсійному забезпеченні громадян. Створення правових і організаційних умов для переходу до змішаної пенсійної системи;
- удосконалення системи охорони здоров'я;
- забезпечення адресної підтримки малозабезпечених сімей з дітьми.

Найпріоритетнішим напрямком роботи по забезпеченню соціального захисту населення має стати вирішення однієї з найгостріших соціально-економічних проблем сучасного суспільства – ліквідації безробіття та забезпечення зайнятості населення. Заходи щодо забезпечення гарантій трудових прав населення треба реалізувати в рамках щорічних і перспективних цільових комплексних програм "Зайнятість", спрямованих на зменшення рівня безробіття до соціально прийнятної величини.

Проблеми безробіття і зайнятості населення міста повинні вирішуватись через реалізацію гарантій їх трудових прав, що створить умови для підвищення життєвого рівня на трудовій основі. Тим верствам населення, які не здатні конкурувати на ринку праці, робочі місця

повинні надаватися системою бронювання робочого місця на підприємствах і в організаціях міста.

Потрібно створювати умови для соціально трудової реабілітації інвалідів, здійснювати роботу з підтримки громадських об'єднань інвалідів на спеціалізованих підприємствах.

Контроль та моніторинг виконання цієї частини Концепції передбачається вести на основі відповідних цільових регіональних та галузевих програм, а саме: "Милосердя", "Оптика", "Допомога", "Побут", "Допоможи ближньому" та ін. Крім того, окремі заходи, спрямовані на вирішення проблем малозабезпечених, ввійдуть складовою частиною в інші цільові розділи Концепції, розробка яких передбачена програмою соціально-економічного розвитку міста.

Метою соціальної політики стосовно сім'ї, молоді та дітей є розробка комплексних заходів правового, соціального, медичного, освітнього, культурологічного та організаційного характеру, спрямованих на створення сприятливих умов для формування здорової, економічно спроможної сім'ї.

Важливим завданням виконавчої влади міста є поліпшення охорони здоров'я населення. Система охорони здоров'я мусить удосконалюватися як за рахунок платних медичних послуг, так і поетапного впровадження системи загальнообов'язкового соціального медичного страхування, створення конкуренції між надавачами медичних послуг та свободи вибору цих послуг. Водночас має гарантуватися безкоштовне медичне обслуговування соціально незахищених верств населення. Треба залишати й надалі пріоритетною первинну медико-санітарну допомогу, особливо людям похилого віку. Потрібно удосконалити надання спеціалізованої допомоги для зниження впливу на дітей, підлітків і вагітних жінок шкідливих чинників Чорнобильської катастрофи.

Найважливішими пріоритетами демографічної політики мають стати зниження смертності у всіх вікових групах населення, підвищення тривалості життя, пропаганда здорового способу життя, соціальний захист і моральне заохочення материнства, сприяння розвитку служб гігієни, адресна підтримка малозабезпечених сімей з дітьми.

Подальше реформування системи соціальної допомоги передбачає зосередження усіх видів виплат в органах соціального захисту населення, створення єдиного банку даних одержувачів допомоги, запровадження нових механізмів системи контролю з використанням бюджетних коштів.

Такий підхід до соціальної політики дозволить локалізувати основні джерела соціальної напруженості в суспільстві, сприятиме поліпшенню соціального захисту населення, підвищенню рівня його життя.

Механізми реалізації програми:

1. Удосконалення методології підвищення кваліфікації спеціалістів соціальних служб усіх рівнів з метою поліпшення професійних навичок і якості роботи служб та спеціалістів, які забезпечують виконання соціальних програм.

2. Реорганізація з адаптацією соціального захисту.

3. Удосконалення роботи територіальних центрів соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян.

4. Створення автоматизованого банку даних з надання адресної соціальної допомоги окремим пільговим категоріям громадян, підтримки сімей з дітьми.

5. Удосконалення механізму інформування населення міста про існуючі види допомоги і підтримки, а також формування громадської думки з проблем соціального захисту і підтримки окремих пільгових категорій громадян.

Реалізація цієї програми дозволить удосконалити всю систему соціального захисту, збільшити обсяги, підвищити якість і адресність послуг, дасть можливість зменшити кількість громадян, які займаються жебракуванням і бродяжництвом, покращити умови утримання і виховання дітей, особливо дітей-сиріт, дітей-інвалідів, дітей з багатодітних і неповних малозабезпечених сімей.

3.3. Охорона здоров'я населення

У ході підготовки до введення на рівні держави гарантованого мінімуму медичної допомоги населення з наступним переходом до страхової медицини, перенесення акцентів на первинну медико-гуманітарну допомогу з наданням першої допомоги та послуг сімейним лікарем і лікарем загальної практики виник ряд суперечностей, що потребують свого розв'язання.

Невідкладним завданням є поліпшення ефективного управління медичною галуззю в місті з визначенням на кожному рівні управління бюджетної та інших видів відповідальності, формування бюджету галузі, виходячи з конкретних обсягів допомоги, доведення основних показників до мінімально необхідних обсягів медичної допомоги, подальше залучення позабюджетних коштів, розв'язання проблеми працевлаштування та ринку праці в галузі, забезпечення соціального захисту її працівників, підтримка і розвиток медичних закладів і підприємств альтернативних форм власності, врешті, створення в місті Хар-

кові "єдиного медичного простору" з урахуванням функціонування декількох систем закладів охорони здоров'я різних форм власності та відомчого підпорядкування.

Для реалізації цієї програми необхідно удосконалення системи управління охороною здоров'я в місті в цілому, визначення пріоритетних напрямків розвитку галузі, що забезпечують виконання програми. Для цього потрібно:

- поліпшити систему управління та економічної політики в галузі охорони здоров'я, удосконалити процес формування бюджету та міжбюджетних відносин;
- перенести акценти на первинну медико-санітарну допомогу, впровадження системи сімейної медицини і надання первинної допомоги населенню, інтеграцію в діючу систему охорони здоров'я лікарів загальної практики;
- удосконалити амбулаторну спеціалізовану допомогу населенню;
- реформувати систему стаціонарної медичної допомоги;
- зменшити навантаження на бюджет, впровадити і підтримати госпрозрахункову та альтернативну медицину;
- організувати медичну допомогу соціально незахищеним верствам населення;
- здійснити заходи по збереженню генофонду народу України, охороні здоров'я жінок і підлітків;
- забезпечити поступовий перехід до єдиного медичного простору при наданні стаціонарної допомоги на території міста;
- забезпечити пріоритетний характер профілактичної діяльності охорони здоров'я;
- оптимізувати кадрову політику у сфері охорони здоров'я;
- здійснити заходи з підтримки харківської медичної науки;
- забезпечити санітарно-епідеміологічний стан на території міста, попередження розповсюдження соціально небезпечних захворювань.

Очікувані результати програми

Результатами реалізації Концепції "Харків – 2010" є:

- формування на території міста ефективно керованої і структурно адаптованої системи заходів і підприємств усіх форм власності та підпорядкування, що діють у сфері охорони здоров'я населення і забезпечують стабільне надання необхідних гарантованих обсягів усіх видів безкоштовної медицини у відповідності з Конституцією України;

- забезпечення стабільності санітарно-епідеміологічного рівня та достатнього середовища проживання для населення міста;
- впровадження ринкових механізмів у сфері міської системи охорони здоров'я;
- створення достатніх умов і сприяння розвитку харківської медичної науки, медичної та фармацевтичної промисловості, впровадження сучасних технологій у повсякденну практику сучасної медицини.

3.4. Соціальний і правовий захист сім'ї та молоді

Робота із соціального захисту молоді проводиться у таких напрямках:

- контроль за дотриманням законодавства у сфері соціального захисту сім'ї і молоді;
- сприяння зайнятості молоді;
- соціальна реабілітація молодих інвалідів;
- соціальна підтримка дітей-сиріт і молоді з числа дітей-сиріт;
- соціальний захист материнства і дитинства;
- соціальний захист молодих сімей.

Профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі

У цій сфері робота повинна виконуватися в таких напрямках:

- пропаганда здорового способу життя;
- профілактика і попередження протиправних дій у молодіжному середовищі;
- військово-патріотичне виховання;
- організація змістовного відпочинку молоді.

Розвиток молодіжного руху

Роботу з розвитку молодіжного руху слід здійснювати у таких напрямках:

- розвиток органів молодіжного самоуправління;
- розвиток молодіжних громадських організацій;
- виявлення і підтримка талановитої та обдарованої молоді.

Основні завдання діяльності у сфері сім'ї та молоді

Основною метою діяльності у сфері сім'ї та молоді є повноцінна самореалізація молоді в сучасному суспільстві, створення психологічно та фізично здорової, соціально захищеної та економічно незалежної сім'ї з урахуванням соціально-економічних та інших особливостей розвитку молоді в Харкові.

Для соціального і правового захисту сім'ї та молоді в першу чергу вирішуються такі завдання, як повне дотримання законодавства у цій сфері, збільшення зайнятості молоді, покращення соціального захисту

таких прошарків молоді, як молоді інваліди, сироти, студенти, а також жінки і діти.

У сфері профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі головними завданнями є:

- зниження дитячої і молодіжної злочинності;
- сприяння громадським організаціям, що діють у сфері профілактики правопорушень і пропаганди здорового способу життя з метою попередження негативних явищ у молодіжному середовищі (злочинність, наркоманія, проституція, СНІД, вензахворювання і т.д.), активізація роботи соціальних служб у цьому напрямку;
- розвиток системи військово-патріотичного виховання молоді;
- збереження традиційних і розвиток нових форм організації змістовного відпочинку молоді;
- підтримання мережі клубів за місцем проживання, розвиток нових напрямків їх діяльності.

Для розвитку молодіжного руху необхідне підвищення соціальної активності молоді, зростання її самопізнання, надання можливості повністю реалізувати себе в сучасному суспільстві.

Механізми реалізації програми:

Для успішного розв'язання поставлених в Концепції завдань у даній галузі до 2010р. треба завершити формування мережі закладів та організацій, що працюють у сфері сім'ї і молоді, а також систему їх підпорядкування і цільового фінансування. Для цього необхідно:

- до 2005р. встановити єдину мережу підпорядкування клубів за місцем проживання у Харкові;
- до 2005р. встановити єдину систему фінансування мережі закладів, що працюють у сфері сім'ї та молоді;
- до 2003р. забезпечити діяльність мінімум одного спеціаліста у справах сім'ї та молоді в райвиконкомах міста;
- з 2005р. досягти поступового збільшення асигнувань на галузь.

3.5. Освіта у рамках Концепції "Харків – 2010"

Сучасність вимагає реалізації нових освітніх програм, метою яких є формування особистості як суб'єкта діяльності, який зможе адаптуватися у соціально-економічних умовах, що постійно змінюються.

Для виконання соціального замовлення населення, задоволення потреб та інтересів громадян в одержанні дітьми освіти, організації освіти треба пройти шлях реформування і переходу від стабільної до гнучкої багатofункціональної системи, що б забезпечувала всі потреби, які тут виникають.

Сучасна ситуація в освіті міста Харкова склалася під впливом загальнодержавних факторів:

- зниження народжуваності;
- збільшення кількості дітей пільгового контингенту;
- обмеженість фінансового забезпечення.

Основною метою в галузі освіти є забезпечення права громадян на доступність і безкоштовність одержання повної загальної середньої освіти, підготовка учнів до самостійного життя, всебічний розвиток дітей, їх здібностей, підвищення духовного, інтелектуального та культурного потенціалу, формування громадянина, патріота свого міста та держави, людини, яка здатна до здійснення громадянського вибору.

Важливим питанням є підготовка нового покоління педагогічних кадрів, підвищення їх професійної майстерності, культурного рівня, формування методологічної зрілості у відкритих умовах, на підставі саморозвитку.

Основні стратегічні завдання:

- підвищення якості рівня виховання та навчання дітей;
- об'єднання наукового, культурного, виховного потенціалу міста для пошуку і забезпечення умов для творчої самореалізації талановитих та обдарованих дітей;
- підвищення професійної майстерності працівників освіти;
- збереження і розвиток мережі закладів освіти усіх типів.

Основні шляхи реалізації програми

1. Розвиток та оптимізація мережі навчально-виховних закладів різних типів і форм власності. Пріоритетним є розвиток середньої загальноосвітньої школи та об'єднання типу "дитячий садок – школа".

2. Забезпечення організації навчально-виховного процесу в школі(за ступеннями): 1 ступінь – 4 роки; 2 ступінь – 5 років; 3 ступінь – 3 роки. Всього 12 років.

3. Розробка і реалізація в кожному закладі власної концепції або програми подальшого розвитку.

4. Забезпечення галузі педагогічними кадрами у відповідності з сучасними вимогами.

5. Розробка і впровадження механізму ефективного впливу на професійне зростання педагога у процесі його діяльності.

6. Розробка єдиного підходу до системи контролю, оцінки стимулювання роботи педагога в ході атестації.

7. Створення умов для одержання освіти за допомогою різноманітних форм навчання: індивідуальна, екстернат, вечірня, заочна та ін.

8. Впровадження ідей особисто-орієнтованого підходу і розвиваючого навчання з метою підвищення результативності навчально-виховного процесу, удосконалення системи атестації та оцінки знань учнів.

9. Створення умов для реалізації завдань безперервної освіти за всіма ступенями: дошкільний заклад – школа 1-го ступеня, школа 2-го ступеня – гімназія, школа 3-го ступеня – ліцей.

10. Використання інноваційних методик і технологій, у тому числі інформаційних, підвищення ефективності уроку та всього навчально-виховного процесу.

11. Впровадження системи діючого контролю за одержанням загальної середньої освіти всіма дітьми шкільного віку, виконання ст.35 Закону України “Про освіту”.

12. Забезпечення соціального захисту учнів, матеріальної допомоги дітям з малозабезпечених сімей, дітям-сиротам, дітям-інвалідам та іншим пільговим категоріям.

13. Створення здорового способу життя учнів, організація безпечних умов навчання і виховання, формування гігієнічних навичок, організація харчування та медичного обслуговування дітей.

14. Науково-методичне забезпечення в галузі освіти.

15. Модернізація навчально-матеріальної бази закладів освіти.

16. Комп’ютеризація управлінської діяльності та навчально-виховного процесу.

17. Раціональне використання бюджетних і залучення позабюджетних коштів.

18. Удосконалення системи управління освітою, державного контролю за діяльністю дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладів.

Очікувані результати програми:

- забезпечення в повному обсязі конституційного права громадян на одержання повної загальної середньої освіти;
- максимальне збереження мережі закладів виховання комунальної власності міста, розвиток мережі закладів освіти недержавної форми власності;
- реалізація різних програм у галузі “Освіта”.

3.6. Суспільна та особиста безпека

У сфері особистої безпеки:

- використовувати досвід міст Європи та США щодо встановлення довірчих відносин між поліцією та населенням шляхом проведення поквартирних обходів з бесідами про криміногенну ситуацію в мі-

крорайоні та способи інформації, проведення дворових (вуличних) зборів мешканців з питань правопорядку, організації добровільних дружин за місцем проживання;

- застосовувати досвід міст Європи та США щодо системи термінового виклику поліції, пожежних, служби спасіння, системи анонімного попередження про злочини, що готуються;
- силами Харківського університету МВС України, Управління охорони здоров'я, Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільної оборони розробити цикл лекцій з самоохорони від злочинів, ліній поведінки в екстремальних умовах, надання негайної медичної допомоги у термінових випадках для проведення бесід з населенням за містом проживання;
- розвивати систему охорони житла, власності громадян та їх особистої безпеки шляхом охорони житлового сектора силами мешканців будинків, надавати допомогу житловим організаціям у проведенні для цієї мети додаткового обладнання житла, що береться під охорону;
- обладнати при УМВС України в Харківській області сучасну відеостудію, здатну працювати з будь-яким Харківським телевізійним каналом, і студій для організації роботи по попередженню пожеж та загибелі людей від них;
- розробити агітаційно-роз'яснювальні матеріали для населення та керівників адміністративно-господарського апарату підприємств, закладів та організацій, доводити їх до населення за допомогою періодичних видань міської Ради та обласної державної адміністрації, а також видання окремими тиражами брошур та агітаційних листівок;
- ввести практику обов'язкового набуття молоддю, яка навчається у загальноосвітніх, спеціальних, середньоспеціальних та вищих навчальних закладах, навиків поведінки при пожежах, підготувати для цього необхідні навчальні фільми;
- розробити й розповсюдити систему збору, накопичення та видачі інформації, потрібної для організації припинення пожеж, з даними про найкоротші шляхи прибуття пожежних команд до об'єкта, про об'єкт гасіння пожежі, джерела зовнішнього й внутрішнього водопостачання, а також можливі осередки підвищеної небезпеки на самому об'єкті та шляхах можливого розповсюдження пожежі.

3.7. Соціально-економічний розвиток у сфері культури

Національна і регіональна культура є не тільки важливим фактором гуманізації суспільства, але і необхідною умовою його самооргані-

зації та гармонійному розвитку. У найближче десятиріччя необхідно виховати громадянина духовно багатим на кращих зразках вітчизняного і світового духовного спадку, виховати в нього патріотизм і любов до рідної країни, політичну культуру і трудову мораль, використати його енергію та зусилля у соціально корисних цілях.

Для досягнення поставлених завдань у галузі культури потрібно:

- збереження мережі закладів культури;
- зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури;
- проведення їх капітальних ремонтів;
- придбання музикальних інструментів;
- поповнення бібліотечного фонду новою літературою та періодичними виданнями;
- комп'ютеризація бібліотек міста;
- заміна й ремонт техніки, що обслуговує парки культури та відпочинку міста (придбання нових атракціонів, ігрових автоматів, спортивно-культурного інвентаря);
- розробити й прийняти міську програму підтримки та розвитку парків культури і відпочинку міста;
- надання пільг з придбання для зоопарку і парків міста майна та продукції, що знаходиться в податковій заставі по Харківській області;
- створення механізму постановки на облік та охорону пам'яток історії культури;
- створення банку даних основних документів і досвіду роботи інших міст з питань вивчення, охорони і використання пам'яток історії і культури.

Очікувані результати:

- забезпечення в повному обсягу конституційного права громадян Харкова на задоволення культурних потреб;
- збільшення бюджетного фінансування на утримання мережі закладів культури;
- покращення матеріального становища і соціального статусу працівників культури;
- збільшення обсягу культурних послуг населенню;
- створення адресної фінансової підтримки обдарованої особистості;
- збільшення загального показника естетично освіченого харків'янина;
- одночасне функціонування закладів культури різних форм власності і різних напрямків діяльності.

3.8. Фізична культура і спорт

Фізична культура є складовою частиною загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини. Вона сприяє гармонійному формуванню її особистості, є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності населення.

У місті Харкові дбайливо зберігаються накопичені поколіннями традиції культури й спорту, що постійно впроваджуються з урахуванням сучасних умов. Спортивно-масова робота проводиться серед усіх верств населення міста: дітей, підлітків, юнацтва, старших вікових груп. Метою її є створення оптимальних умов для реалізації Закону України "Про фізичну культуру та спорт" у місті.

© Шутенко Л.М., Семенов В.Т., Ковалевський Г.В., Тітяев В.І.,
Карпушин Е.І., Великих О.О., Тимошенко В.М., Ткачев В.О.

Отримано 19.07.2000

УДК 658.1

И.П.ОТЕНКО, Л.М.МАЛЯРЕЦ, кандидаты экон. наук
Харьковский государственный экономический университет

ФОРМАЛИЗОВАННОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Уточнено определение потенциала предприятия, разработана его классификация для формирования стратегии повышения конкурентоспособности предприятия. Предложен методический подход к оценке состояния потенциала и прогнозирования его развития для выбора и реализации стратегии.

Экономическая среда, окружающая предприятие, характеризуется высокой изменчивостью. Поэтому для предприятий важными являются своевременная адаптация к изменениям внешнего окружения, выбор приоритетов и разработка стратегии. Стратегия представляет собой систему взаимосогласованных решений, определяющих перспективные направления развития предприятия, сферы, формы и способы его деятельности в условиях окружающей среды, с эффективным использованием при этом имеющегося потенциала для достижения поставленных целей. Основными чертами стратегических решений являются необратимость и долгосрочность последствий. Это означает, что реализация таких решений меняет потенциал предприятия и возврат к предыдущему состоянию объекта управления если и возможен, то требует больших затрат времени, ресурсов и усилий. По нашему мнению, процесс стратегического управления должен включать следующие этапы: